

דף הרחבות לנושא –

מאבות מלאכות שבת (שיעור 12)

מלאכת דש

שיעור מספר 62

13641

❖ הגדרת מלאכת דש, והשלכות לדין פירוק יבול מהענפים עליו הם תלויים ופירוק התוכן מהקליפה

הגדרת מלאכת דש

פעולה זו נעשתה בעבר, בעזרת מורג (כבד וחרוץ) שהונח בגורן על השיבולים. בעזרת בהמה שנרתמה המורג הסתובב על גבי השיבולים וכך התבואה עברה תהליך דישה. לאחר מכן נעשתה הזרייה, השלכת השיבולים לאוויר, כך שהרוח העיפה את המוץ והקש והגרעינים הכבדים נפלו במקומם ונאספו. בימינו הדייש נעשה בצורה מכנית בעזרת קומביין.

לפעולה זו יש שתי תוצאות רצויות – הגרעינים נפרדים מהשיבולת, והגרעין נחלץ מהמוץ המקיף אותו. איזה אחד מאלו היא המלאכה האסורה משום דש?

תלמוד בבלי מסכת שבת דף עג עמוד ב

אמר רב פפא: האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי - חייב שתיים, אחת משום תולש ואחת משום מפרק. רב אשי אמר: אין דרך תלישה בכך, ואין דרך פריקה בכך... והדש. תנא: הדש והמנפץ והמנפט - כולן מלאכה אחת הן.

רש"י מסכת שבת דף עג עמוד ב

דשדא פיסא לדיקלא - זרק פיסת רגבים לדקל.
ואתר תמרי - השיר התמרים.
תולש - תולדה דקוצר.

מפרק - תולדה דדש, שמפרק תבואה משבליה, לשון פורק מן החמור דישקארגיי"ר בלעז + לפרוק משא לעקור דבר ממקומו + רבינו לוי, וגם בתשובת רבינו משולם הגאון מצאתי כן, ואף זה מפרק התמרים מן המכבדות.
אין דרך תלישה ופריקה בכך - על ידי זריקה, אלא או ביד או בכלי, ותולש כלאחר יד הוא, ופטור.

מדברי רש"י עולה שעיקרה של מלאכת דש היא פירוק התבואה מן השיבולת.
הראשונים מקשים על ביאור זה -

חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף עג עמוד ב

הא דאמרינן במאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב משום מפרק, פירש"י ז"ל שאף זה מפרק תמרים מן הדקל, ותמה אני, בוצר וגודר ומוסק ליחייב שתיים!

לפי רש"י, עיקר מלאכת דש היא פירוק התבואה מן השיבולת. אם כך, מקשה הרמב"ן, במה זה שונה מקטיפת כל פרי מענפיו?

לכאורה רש"י מבחין בין קטיפת פרי ממקור גידולו, עליו חייב משום קוצר, לבין פירוק מקבץ פירות לפירות פרטיים. הבוצר קוטף אשכולות ענבים. זו מלאכת קצירה. במקרה של התמרים, שני דברים קורים - א. הפרי מתנתק מהעץ. ב. הפרי הבודד מתנתק מהמקבץ אליו הוא מחובר.
בדף צה נאמר שהחולב חייב. רש"י מבאר את הטעם לכך -

רש"י מסכת שבת דף צה עמוד א

מפרק - כמו מפרק משאוי, שפורק אוכל ממקום שנתכסה בו, והוי תולדת דש
ואית דאמרי תולדה דקוצר - ולא היא, דלאו מחובר הוא, אלא פקיד ועקיר, וקאי בעטיני הדד כתבואה בקשיה

רש"י מבחין בין ניתוק התוצר (הפרי, החלב) ממקור גידולו, ממה שמייצר ומחיייה אותו, לבין הוצאתו ממה שמחזיק אותו.

לאור הקושיות על רש"י, רוב הראשונים ביארו את הגמרא בדף ע"ג ע"ב באופן שונה –

תוספות מסכת שבת דף עג עמוד ב

ואחת משום מפרק - אין נראה לר"י כמו שמפרש רש"י, שמפרק האילן ממשאו מן הפירות שעליו, אלא כמו שפירש רבינו שמואל, שיש על התמרים קליפה העליונה, וכשהוא מכה בתמרים, מפרק את הקליפה מן התמרים, והוא כמו דש מתברר שבעוד רש"י מזהה את הפירוק מהשיבולת כאב המלאכה, בעלי התוספות סבורים כי מלאכת הדישה היא בעיקר הוצאת הגרעין מהקליפה המכסה אותו. מעבר לעצם הזיהוי של שלבים שונים של הדישה כעיקר אב המלאכה, לכאורה מתחדד ההבדל בהגדרת אב המלאכה בין רש"י ותוספות. לפי רש"י, הפירוק של הפרי מהפסולת הוא אב המלאכה. לפי בעלי התוספות, הוצאת הפרי מהמעטפת היא האסורה. אם אין מעטפת, אין בכך מלאכת דש. הגדרתו של ר"ח נשמעת יותר כדברי רש"י –

רבינו חננאל מסכת שבת דף עד עמוד א

הדש הוא המפרק הפסולת המחוברת באוכל ומכינתן לברירה, או כברה בזרייה, או בהרקדה ... נמצא זורה והבורר והמרקד כולן מעבירין פסולת המעורבות באוכל ואינה מחוברת כגון קליפה שצריכה פירוק או כגון עפרורית שצריך ניפוח אלא מעורבת בלבד מלאכת הדישה היא הכנת התבואה לברירה, זרייה או הרקדה. אם כך, עיקר המלאכה היא הפירוק. לכאורה אין זה משנה אם הפרי טמון או מחובר, כך או כך פירוקו היא מלאכת דשה. בכדי לבאר מדוע החולב נחשב כדש, הרמב"ן מבחין בין שני סוגי דייש –

חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף צה עמוד א

חולב חייב משום מפרק. אי קשיא והא אמרי' בפי' כלל גדול אין דישה אלא בגדולי קרקע ומפרק תולדה דדש הוא, וי"ל דישה בעצמו של פרי ליתא אלא בגדולי קרקע, אבל להוציא ממנו פירות מכונסים וטמונים בתוך כיס, שלהן כגון חולב, דומיא דדישת גדולי קרקע היא הרמב"ן מזהה במלאכת הדישה שני חלקים, ומחייב על כל אחד מהם – א. פירוק הפרי (לדוגמא – פירוק הגרעין העטוף במוץ). ב. גילוי התוצר הטמון. כך הרמב"ן מבאר מדוע החולב חייב משום דש. אך בדברי הרמב"ן אנו רואים שמדגיש את יסודם של בעלי התוספות – ניתן לדוש רק תוצר נסתר. זאת לעומת רש"י, הסבור כי פירוק התוצר ממקורו (שכבר איננו מחיה אותו) כלול במלאכת דש אף הוא, ואין חשיבות לשאלה אם הוא עטוף, טמון וכו'. האגלי טל פוסק כדברי רש"י –

אגלי טל מלאכת דש סעיף ב

אין הפרש בין שהיה הפסולת מקיף את האוכל ובין שהיה הפסולת דבוק בתוך האוכל או אפילו היה דבוק בצד האוכל – יש בהן משום דש – אך רוב הפוסקים הכריעו נגד דבריו –

הגהות הרמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שלו סעיף ח

יחור של אילן שנפסח מערב שבת מן האילן, וכו' פירות. מותר לתלוש הפירות ממנו בשבת

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכ פתיחה חקירה ה

דבר שתלוי בפסולת ואין מכוסה בו לית מפרק ... י"ל מפרק תולדה דדש, כמו במשכן סמנים משרביטים שמכוסים בו ואין מחוברים עמו, הא מחוברים בשרביט לאו מפרק הוה

פירוק הגרעין מהקליפה

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכח עמוד א

מולל ואוכל, ובלבד שלא ימלול בכלי הרבה, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים: מולל בראשי אצבעותיו ואוכל, ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול

מהדברים עולה שאסור למלול את התבואה מהקליפה שלה, אלא רק מעט, ובידיו. מדוע?

רש"י מסכת ביצה דף יב עמוד ב

מוללין מלילות - דדש כלאחר יד הוא, ואפילו בשבת - לאו דאורייתא הוא אלא מדרבנן הפעולה עצמה היא פעולה של דייש, אך כאשר היא מתבצעת על גרגירים בודדים זו איננה דרך המלאכה. לכן פעולה זו אסורה מדרבנן בלבד. לכן חז"ל התירו את המלילה לצורך אכילה מיידית. היו מהראשונים שהחמירו בזה -

מרדכי מסכת ביצה פרק ביצה רמז תרסא

הא דאמר פי מפנין גבי חבילי סיאה ואזוב כו' חכמים אומרים מולל בראשי אצבעותיו דמתיר בשבת ע"י שינוי התם לא להסיר הזרע כמו מן שבולים דהכא אלא לרכך הקלחין עצמן לאכול המרדכי מוכיח מהסוגיה שם שרק ביום טוב הותרה קליפת הגרעינים מהפרי, ומבאר שרק ביום טוב הותר לפרק את הקליפות מהגרעין. אך רוב הראשונים חולקים על דבריו, ולהלכה נפסק -

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיט סעיף ו

אין מוללין מלילות, אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו ואף על פי שמפרק האוכל מתוך השבלים, הואיל ואינו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול, שרי. ויש מחמירין, ולכן אסור לפרק האגוזים לזיס או אגוזים גדולים מתוך קליפתן הירוקה, וטוב להחמיר מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק

ברם, בשיעור 45 למדנו משנה שלכאורה נוגדת את הדין הזה!

משנה מסכת שבת פרק יז משנה ב

נוטל אדם קורנס לפצע בו את האגוזים

במשנה מתירים לטלטל פטיש, על אף היותו כלי שמלאכתו לאיסור, כדי לקלף אגוזים. מדוע? האם פעולה זו איננה אסורה משום דש? בספר התרומה (סימן שכ) כתב תירוץ. הלשון שם משובשת, אך משמע שהוא מבחין בין קילוף לאכילה מיידית לבין קילוף לצורך שימוש לאחר זמן. באגלי טל מבאר את דבריו -

אגלי טל מלאכת דש ס"ק ג אות ב

שאני הכא משום שדרכו לקלפו בשעת אכילה, מה שאין כן באגוזים, שקליפה עליונה הדרך לקלפם קודם שעת אכילה. וכן במלילות דאסור אף לאכול לאלתר, משום דדרך תבואה לדוש בכרי. והיינו טעמא דמותר לפצוע אגוזים בשבת ולא חשוב דש, ואפילו בכלי שרי

האגלי טל מבאר שאין היתר של דישה לאלתר, כמו שיש היתר ברירה לאלתר. ההבחנה היא בין גידולים שדרכם לדוש בצורה מסחרית, הרבה לפני השימוש, לבין גידולים שאין דרך העולם לקלף אותם עד סמוך לשימוש. לכן מותר לקלף את קליפת האגוזים שבדרך כלל האגוז נמכר בעודו עטוף בו, ואסור לקלף את קליפת התבואה, שבדרך כלל מוכרים אחרי הקילוף, אלא בדרכים שהובהרו לעיל. האגלי טל משליך את ההבחנה הזאת גם על הדין הקודם. האגלי טל אסר את פירוק התוצר מהפסולת (כשיטת רש"י), ובכל זאת התיר לפרק את מה שרגילים לפרק בסמוך לאכילה -

אגלי טל מלאכת דש סעיף ב

מותר לגרגר ענבים מאשכולות התלושין מערב שבת. ובלבד שיגרגר לאלתר, או אפילו בתוך שעה סמוך לסעודה גם המחמירים ואוסרים לפרק את האוכל מהפסולת, מתירים זאת באוכל שרגילים לפרקו בבית -

פסקי תשובות אורח חיים סימן שיט אות ל

נחלקו דיעות הפוסקים האם מלאכת 'דש' ו'מפרק' הינו דווקא כשהאוכל מכוסה עם קליפה מבחוץ, וכעין שבלים ושרביטי קטניות וכדו', או גם כשהאוכל בחוץ וגלוי אלא מחובר ליחור או לשריגים או לקלח שאינו נאכל, ולא מצינו הכרעה ברורה בזה, ובמשנ"ב לא מצינו כל התייחסות לזה.

אמנם גם האוסרים לא אמרו דבריהם אלא באותם המינים אשר הדרך לתלוש פירותיהן מהיחור או מן הקלח בעודם בשדה ובבית האריזה קודם שמגיעים לשווקים, אבל אלו אשר מגיעים לשווקים ונמכרים לצרכן כשהם מחוברים ליחור או לענף ולשריגים ולקלח, לדברי הכל אין בזה איסור אם תולשן סמוך לסעודה ובידו או בסכין רגיל, ולא בכלי המיוחד לכך.

❖ **השימוש בזיתים וענבים במקדש – דברי האגלי טל**

מלאכות שבת נלמדו מההיקש בין עבודת המשכן לבין הפסוק "אך את שבתותי תשמורו" (שמות לא, ג). על סמך זאת הגמרא (מסכת שבת דף מט ע"ב) מסיקה – "אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה הייתה במשכן".

הפסוקים הסובבים עוסקים במלאכת בניית המשכן. האם אבות המלאכה נלמדו מהמלאכות שנעשו בבניית המשכן, או בתפקוד השוטף של המשכן?

האגלי טל מראה שיש בזה מחלוקת ראשונים. לפי רב האי גאון ניתן ללמוד מהתפקוד השוטף של המשכן, ואילו לפי רש"י אבות המלאכה נלמדים מהמלאכות שבעזרתן בנו את המשכן.

אגלי טל מלאכת דש ס"ק יז אות יא

והנה לפי רב האי, דכל מה שהוצרך לקרבנות חשוב שהיה במשכן, שפיר נאמר דגם סחיטת זיתים וענבים היה במשכן, לצורך נסכים ... העולה מזה, לדעת רב האי דריכת זיתים וענבים היה במשכן, והוא בעצמו אב מלאכת דש, ולרש"י הוא תולדה דדש

האגלי טל ממשיך ודן בשיטת רש"י, הסובר שמשקה שכוונת הסוחט להכניסו לאוכל מיידית איננו משקה, אם כן סחיטת הזיתים לצורך הוספת השמן למנחות הייתה מותרת (למרות שהסחיטה לא נעשתה ישירות לתוך המנחה). אלא אם כן הכנת השמן נעשתה בצורה מסחרית יותר, ורק לאחר מכן השמן התחלק לשימושי השונים.

❖ **האם המגן אברהם למעשה חולק על הרמ"א?**

זכור, הרמ"א פוסק –

הגת הרמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכ סעיף א

ובמקום שנהגו לסחוט איזה פירות לשנות מימיו מחמת צמא או תענוג, דינו כתותים ורמונים

המג"א פתח בשבחו של הרמ"א, אך לאחר מכן פוסק שרגילות הסחיטה במקום אחד משפיעה גם על הסחיטה במקומות נוספים!

מגן אברהם סימן שכ

ני"ל דמשה אמת ותורתו אמת ודברי הרב"י תמוהין ...

אלא ע"כ טעמא דאחשבינהו לחוד לא מהני אם לא שמקצת ב"א סוחטין אותו ג"כ ואפי' אינן עיר שלימה ודוקא בענין שאם היה לכל העולם פירות הרבה כאלו היו סוחטין אותו אבל בלא"ה אפי' בחד מקום אמרינן בטלה דעתן ולכן בשאר פירות שרי

בשיעור הבאנו את דברי הביאור הלכה, שאכן מציג את המג"א כחולק על הרמ"א.

אך פוסקים אחרים יישבו בין פסיקותיהם –

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכ

ומדברי סופרים אסור לסחוט אפילו תותים ורמונים מפני שמקצת בני אדם שיש להם הרבה תותים ורמונים הם סוחטין אותן לשם משקה כזיתים וענבים ואילו היו כן הרבה לשאר בני אדם היו גם כן רגילין לסחוטם לשם משקה לפיכך כל מי שסוחטן לשם משקה מועלת מחשבתו להיות שם משקה עליהם מדברי סופרים ואין אומרים בטלה דעתו אצל כל אדם ...

כאן הוא ציטט את דברי המג"א. ובהמשך –

ומכל מקום במקום שנהגו לסחוט איזה פרי לשם משקה הרי דינו שם כתותים ורמונים ואסור לסחוט בשבת באותו מקום לשם משקה שלא בטלה דעת זה הסוחט כיון שכל אנשי מקומו עושין כן בחול אבל בשאר מקומות מותר לסחוט הואיל ואין רגילין לסחוטו לשם משקה אף שיש להם הרבה ממנו

נראה ששו"ע הרב מעמיד את הרמ"א כמקרה של הריטב"א. אם במקום מסוים אופנתי לסחוט פרי מסוים, באותו מקום אסור לסחוט, אך בשאר העולם (בו סחיטת פרי זה איננה אופנתית) בטלה דעתו אצל כל אדם. אין בכך מחלוקת עם המג"א, האומר שאם במקום מסוים פירות שהיו סוחטים פירות מסוים בכל מקום אילו היה להם מספיק פירות, סחיטת פירות אלו אסורה גם ביתר המקומות.

❖ **העמקה בשיטת רש"י**

בגמרא שהובאה בשיעור נפסקה הבחנה בין תותים ורימונים, שאסור לסחוט (מדרבנו), לבין פגעים פרישין ועוזרדין, אותם מותר לסחוט בשבת. כראיה לכך הוצג שבבית מנשיא היו רגילים לסחוט רימונים. למסקנת הגמרא נאמר שכוונת הסוחט להתייחס לנחל שהופק כמשקה משמעותי היא האוסרת את סחיטתו. ממילא עלתה השאלה – אם כך, מדוע הברייתא הזכירה את בית מנשיא?

בשיעור הובאו דברי הרשב"א (שבדרכו הלכו הריטב"א והמגן אברהם), המבאר כך – אם אין מי שנוהג לסחוט את הפירות הללו, כוונת האדם איננה משפיעה על היחס לנחל שהופק, אלא בטלה דעתו אצל כל אדם. מכיוון שביית מנשיא סוחטים רימונים, הרי שדעת סוחט רימונים איננה בטלה אצל כל אדם. רש"י מבאר בצורה שונה –

רש"י מסכת שבת דף קמ"ד עמוד ב

כרב חסדא - אף על גב דלעלמא לא חשיב, כיון דאחשיב איהו - הוי לדידיה משקה, והכי מפרש רב נחמן לברייתא דלעיל: סוחטין בפגעים ובפרישין למתק הפרי, ולא לצורך המשקה, אבל לא ברימונים ואפילו למתקן, דשל בית מנשיא היו סוחטין בחול לצורך משקה, הלכך בשבת אסור אפילו למתק, הואיל ואיכא חד דעביד לשם משקה, ולא משום דמנשיא רובא דעלמא, אלא חיישינן, אי שרית ליה למתק - אתי למעבד לשום משקה, וכיון דאיהו מחשב ליה הוי משקה ומיחייב, אבל בפגעים ליכא למיחש, דאין אדם עושה אותו למשקה.

מצד הדין העקרוני, כל פרי (למעט זיתים וענבים), מותר לסחוט כדי למתק את הפרי, ואסור לסחוט אם הסוחט מתכוון לסחוט לצורך שימוש בנחל שבו. הסוחט את הפגעים והעוזרדין לצורך הנחל שבהם עובר על איסור. הברייתא מתייחסת לסוחט בכדי להסיר את הנחלים מהפרי. מצד הדין לא אמור להיות בכך איסור. אך מכיוון שישנם אנשים הסוחטים את הרימונים לצורך השימוש בנחל המופק מהם, חז"ל אסרו את סחיטתם שמא יתכוון לנחל שבהם. על פגעים ועוזרדין לא גזרו, מכיוון שאין מי שנוהג לסחוט אותם לצורך הנחל שבהם.

❖ **שיטת רש"י בסחיטה לתוך הקדירה**

רש"י מסכת שבת דף קמ"ד עמוד ב

לתוך הקדירה - של תבשיל לתקנו, דמוכחא מילתא דלאו למשקה בעי ליה, אלא לאוכל, ואין זה דרך פריקתו, והוי כמפריד אוכל מאוכל.

אבל לא לתוך הקערה - דזמנין דלמשקה קאי, ואף על גב דבקערה לא שתי איניש - לא מוכחא מילתא, ואיכא איסור. בדברי רש"י מאוד מודגשת השאלה אם "מוכחא מילתא" או לא. רואים מכך שרש"י דורש שני תנאים - א. שהסחיטה תעשה לתוך התבשיל. ב. שיהיה מוכח שהסחיטה נעשית בשביל התבשיל.

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף קמ"ה עמוד א

ממה שכתבנו למדת שלא הפרשנו בין קדירה לקערה אלא שהקדירה סתמה יש בה אוכל והקערה סתמה אין בה אוכל הא קערה שיש בה אוכל אף היא מותרת ומי"מ יש שכתבו בשם גדולי הרבנים שהקערה אף אם יש בה אוכל אסור הואיל ואין הדבר מצוי שיהא בה אוכל גוזרים בה ואין הדברים נראין כלל

המאירי מבאר את כוונת רש"י. הסחיטה לתוך התבשיל מותרת. אך לשיטתו ישנה גזירה, שאם הסחיטה לא נעשית לתוך הקדירה, לא מוכח שהיא נעשית בשביל התבשיל. כפי שהמאירי עצמו מציין, דברי רש"י נדחו על ידי כל הראשונים.

❖ **סחיטת כבשים ושלקות**

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמ"ה עמוד א

כבשים שסחטן, אמר רב: לגופן - מותר, למימיהן - פטור אבל אסור. ושלקות, בין לגופן בין למימיהן - מותר. ושמואל אמר: אחד זה ואחד זה, לגופן - מותר, למימיהן - פטור אבל אסור. רבי יוחנן אמר: אחד כבשים ואחד שלקות, לגופן - מותר, למימיהן - חייב חטאת -

רש"י מסכת שבת דף קמה עמוד א

כבשין - ירק חי כבוש בין וחומץ.
 לגופו - אם לאכול הכבשים סוחטן ממשקה הצף עליהן והנבלע בהן - מותר לכתחילה, דלא מפרק הוא, הואיל ולא למשקה הוא צריך.
 פטור - שאין זה מפרק, שאין המשקה הזה יוצא מן הכבשים שלא גדל בתוכן, אבל אסור, אטו זיתים וענבים.
 שלקות - אפילו למימיהן, לאו משקה נינהו אלא אוכל.
 למימיהן פטור אבל אסור - והא שלקות דומיא דדג לצירן הוא, ולא שרי ליה שמואל לכתחילה.

חברותא שבת דף קמה עמוד א

כבשים [ירקות חיים הכבשים בין וחומץ] שסחטן - רב אמר: לסוחטן לצורך אכילת גופן של הכבשים, מותר. דכיון שאינו צריך למשקה, לאו "מפרק" הוא. אבל אם סחטן לצורך שתית מימיהן, הרי הוא פטור מחטאת. לפי שאין חיוב "מפרק" מדאורייתא, אלא במשקה שגדל בתוך הפרו. דומיא ד"דש", שמפרק מהתבואה את המוץ שגדל עמה. מה שאין כן בכבשים, אין היין והחומץ הבלוע בהם גדל עמהם. אבל אסור לסוחטן מדרבנן לצורך מימיהן, גזירה אטו סחיטת זיתים וענבים. ושלקות [ירקות מבושלים], בין לסוחטן לצורך אכילת גופן ובין לצורך שתית מימיהן, מותר. משום דלא חשיבי מימיהן משקין, אלא כאוכל נינהו. וכמפריד אוכל מאוכל הוא, דאין זה "מפרק". ושמואל אמר: אחד כבשים ואחד שלקות - לגופן, מותר. משום דלאו צורך משקה הוא. ולמימיהן, פטור אבל אסור. שאף מי שלקות חשיבי כמשקה ולא כאוכל. ונמצא מפריד בין אוכל למשקה, דאסור מדרבנן, אטו סחיטת זיתים וענבים. רבי יוחנן אמר: אחד כבשים ואחד שלקות - לגופן מותר. משום דלאו לצורך המשקה קעביד. אבל אם סחטן למימיהן, "מפרק" דאורייתא הוא, והרי הוא חייב חטאת. דבהא סבר כשמואל, דמי שלקות חשיבי כמשקה ולא כאוכל. ופליג ארב ושמואל, וסבר דאף כשהמשקה אתי מעלמא ולא גדל בתוך הפרו, נמי "מפרק" דאורייתא הוא.
 חידוש אחד הוא בכך שסחיטה שנועדה לאפשר לאכול את הירק הכבוש מותרת לכולי עלמא, גם לפי רבי יוחנן, הסובר שסחיטתם אסורה מדאורייתא. רש"י מבאר שזהו מפני שאינו זקוק למשקה. מדוע אין בכך איסור משום מלאכה שאינה צריכה לגופה? בהמשך נעיר על שאלה זו.
 סחיטת כבשים למימיהם - רב ושמואל אומרים שפטור אבל אסור (לפי שמואל הוא הדין בשלקות), ורבי יוחנן אומר שזהו איסור סחיטה דאורייתא.
 למדנו לעיל שלהלכה נפק שאין איסור דאורייתא אלא בסחיטת זיתים וענבים. ברם, לכאורה המקור לפסיקה זו הוא רב. יתכן ורבי יוחנן חולק על כך. אך נשים לב לביאורו של רש"י את דברי רב -

רש"י מסכת שבת דף קמה עמוד א

פטור - שאין זה מפרק, שאין המשקה הזה יוצא מן הכבשים שלא גדל בתוכן, אבל אסור, אטו זיתים וענבים.
 רש"י מבאר שאין איסור דאורייתא לסחוט את הכבשים והשלקות מפני שהירקות הללו אינן מקור הנחל. הנחל כבר הופק ממקום אחר, והוצאתו מירק זה איננה מפיקה נחל חדש.
 אמנם זהו הסבר יפה ועמוק, אך לא ברור מדוע יש בו צורך. מדוע רש"י לא הסתפק באמירה שרב סובר שאין חיוב דאורייתא אלא על סחיטת זיתים וענבים, וכבשים ושלקות אינם זיתים וענבים?
 אכן בעלי התוספות מבארים את הגמרא בצורה הפשוטה הזו -

תוספות מסכת שבת דף קמה עמוד א

רב לטעמיה דאמר לקמן דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים

ניתן לומר שרש"י סובר שאין חיוב על סחיטת תותים ורימונים מפני שאין עיקר גידולם לצורך הפקת הנחל שבהם, ואילו סחיטת כבשים ושלקות לצורך הנחל הבלוע בהם נפוץ ביותר. אך קשה לומר כך. כל האמוראים הבחינו בין סחיטתם לצורך המשקה הבלוע בהם לבין סחיטתם לצורך אכילתם. מוכח מכך שסחיטתם לצורך אכילתם, ולא לצורך המשקה הבלוע בהם, נפוצה ביותר.
 מדברי הרי"ד על הסוגיה עולה אפשרות אחרת -

תוספות רי"ד מסכת שבת דף קמה עמוד א

וכן תנא דבי מנשיא אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד. נראה לי דלא פליג הא אדרבי יוחנן, דהאי לא מיירי אלא במשקין הנסחטין מן הפירות ששום משקה מהן אינו חשוב, אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים, אבל כבשין שבלעו משקה חשוב, אף על גב דמעלמא קא אתי, חייב חטאת

בחלק הקודם עמדנו על כך שאיסור סחיטת פירות הוא האיסור להפיק משקה מאוכל. ביחס לפירות מסוימים (לדוגמא פגעין ופרישין) הנחל שבהם אינו נחשב למשקה, ובאופני הפקה מסוימים (לדוגמא הפקת הנחל ישירות לתוך מאכל) הנחל אינו מקבל שם משקה. התוספות רי"ד אומר שהאפשרות שתהיה חומרה גדולה יותר בכבשים ושלקות מאשר בסחיטת תותים ורימונים מבוססת על אותו העיקרון. סחיטת התותים והרימונים תניב נחל, ויש לבחון אם ההלכה מזהה את הנחל כ'משקה'. סחיטת הכבשים והשלקות שרבי יוחנן אסור מדאורייתא היא סחיטת משקה שנחשב משקה מבחינת ההלכה.

מסתבר שרש"י מתכוון לאותה הנקודה. הנחל המופק מהתותים והרימונים אינו נחשב משקה, ולכן אין בסחיטתם איסור דאורייתא. הנחל המופק מכבשים ושלקות נחשב משקה, אך (לפי רב ושמואל) אין איסור דאורייתא בהפקתו, מפני שההלכה איננה מזהה את הנחל הזה כ'משקה'.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכ סעיף ז

לסחוט כבשים (פירוש פירות ומיני ירקות המונחים בחומץ ובמלח כדי שלא ירקבו) ושלקות, אם לגופם, שאין צריך למים ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה, אפילו סוחט לתוך קערה שאין בה אוכל, מותר. ואם צריך למימיהן, מותר לסחוט לתוך קדירה שיש בה אוכל, אבל אם אין בה אוכל, אסור.

שיטת רבנו חננאל בכבשים ושלקות, בהמשך לשיטתו בעניין סחיטה לתוך הקערה

רבינו חננאל מסכת שבת דף קמה עמוד א

ר' יוחנן מתרץ לטעמיה סוחטין כבשים בשבת לצורך השבת. אבל לא למוצי"ש ואחד כבשים ואחד שלקות לגופן אבל למימיהן לא יסחוט ואם סחט נעשה כמי שסחט זיתים וענבים וחייב חטאת. ולא הפריש בסחיטתן למימיהן בין קדירה לקערה אלא הכל אסור. דהא סחיטת זיתים וענבים בין לקדירה ובין לקערה למימיהן הוא צריך. וא"ר יוחנן שהסוחט כבשים ושלקות למימיהן כסוחט זיתים וענבים וחייב חטאת. ומתוך אלו הדברים מתברר שאין הלכה לא כשמואל ולא כרב שאומ' סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה

רב ושמואל חולקים על רבי יוחנן בעניין הכבשים והשלקות. לפי רב ושמואל, איסור סחיטה דאורייתא לעולם לא יהיה בכבשים ושלקות. לפי רבי יוחנן, סחיטת כבשים ושלקות לצורך הנחל שבהם אור מדאורייתא. למדנו לעיל שר ושמואל התירו לסחוט לתוך הקערה. בגמרא טענה זו הובאה ללא חולק. הר"ח אומר שכללית אנו פוסקים כרבי יוחנן, ועל כן הלכה כמותו אף לעניין כבשים ושלקות. בנוסף, מכיוון שרבי יוחנן פוסק שלמימיהם חייב חטאת, ולא הבחין בין סחיטתם לקדירה או לקערה, הרי שרבי יוחנן חולק אף על היתר זה, וכאמור, הלכה כמותו. בעלי התוספות דחו את הדיוק –

תוספות מסכת שבת דף קמה עמוד א

מה שדקדק מדלא מפליג ר' יוחנן משמע דמיירי אפילו לתוך הקדירה אין זה דיוק דהא רב ושמואל נמי אסרי סתמא בכבשים למימיהן ואף על גב דשרו לסחוט בהדיא אשכול של ענבים לתוך הקדירה

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכ סעיף ז

לסחוט כבשים (פי' פירות ומיני ירקות המונחים בחומץ ובמלח כדי שלא ירקבו, בלשון ימנו 'חמוצים') ושלקות, אם לגופם, שא"צ למים ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה, אפי' סוחט לתוך קערה שאין בה אוכל, מותר. ואם צריך למימיהן, מותר לסחוט לתוך קדירה שיש בה אוכל, אבל אם אין בה אוכל, אסור. ולר"ח, כל שהוא צריך למימיהן, חייב חטאת אפילו סחט לקדירה שיש בה אוכל ולדבריו, הסוחט אשכול לקדירה נמי אסור

הרמ"א מחדד שהשו"ע רומז לשתי המחלוקות – הן שסחיטת כבשים (חמוצים) היא איסור דאורייתא, והן שסחיטה לקדירה של כל פרי אסורה.

הערה: על מה ר"ח אינו חולק? על כך שסחיטת תותים ורימונים אסורה מדרבנן, למרות שסחיטת כבשים ושלקות אסורה מדאורייתא! בהכרח יש לבאר שסחיטת כבשים ושלקות חמורה יותר, מפני שהנחל שבהם כבר קיבל שם משקה לפני הבלעו בהם. וכך ביאר בביאור הלכה (שם ד"ה *ולר"ח).

מדוע אין בסחיטת כבשים ושלקות שלא לצורך המשקה שבהם משום מלאכה שאינה צריכה לגופה?

כאמור, מותר לסחוט כבשים ושלקות אם מטרת הסחיטה היא לשפר את הכבשים והשלקות (ולא לצורך הנחל). מדוע? אמנם מטרת הפעולה שונה ממטרת הסחיטה הכלולה במלאכת דש, אך לכאורה יהיה בכך מלאכה שאינה צריכה לגופה!

באמצע המחלוקת הגדולה בין הערוך לבין בעלי התוספות אם פסיק רישא דלא ניחא ליה (פעולה מותרת מצד עצמה, שבהכרח תוביל לתוצאה האסורה בשבת. במידה ולאדם אין יתרון בפעולה זו, חלקו הערוך והתוספות אם יש לאסור את הפעולה), הערוך מקשה על בעלי התוספות מסוגייתנו –

תוספות מסכת כתובות דף ו עמוד א

אי פסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור, אמאי קאמר רב בפרק חבית (שם קמה.) כבשים שחטן לגופן פטור ומותר, הואיל ואין צריך למים היוצאין, והשתא אף על גב דאין צריך, היה להיות אסור!

מדברי הערוך עולה שהיתר סחיטת הכבשים לגופם מבוסס על ההיתר של פסיק רישא דלא ניחא ליה. מהו ההיתר לשיטת התוספות?

ואור"י דמצינן למימר דדוקא כבשים שרי, דהוי הנסחט מהם כמו אוכלא דאיפרת, ואין שם משקה עליו, כדאמרינן דאפילו למימיהם פטור אבל אסור

ועוד י"ל דכל דבר שאדם עושה במזיד לא שייך למימר שמא יסחוט, דסברא הוא, כיון דלדעת כן הוא עושה

בעלי התוספות מציעים שני תירוצים – א. מכיוון שהאדם אינו מתכוון למשקה המופק מהם, הוא איננו מקבל שם משקה, והרי זה כסחיטת דברים שהנחל היוצא מהם נחשב כאוכל, ולא כנחל. ב. איסור סחיטת הכבשים והשלקות הוא מחשש שמא יתכוון לסחוט פירות אחרים לצורך הנחלים שבהם. אך אם יש לאדם מטרה מודעת, שאיננה להפיק את הנחל, אין חשש שסחיטה זו תוביל לסחיטת פירות אחרים לצורך הנחל שבהם.